

DN Debatt. "Universitet ska inte styras som lokala kennelklubben"

Publicerad 2024-03-23

Genom århundraden har universiteten visat sig vara väldigt framgångsrika när det gäller att skapa välstånd – när de får verka utan att världsliga och religiösa makthavare lägger sig i, skriver artikelförfattaren. Foto: Emil Langvad/TT

DN DEBATT 24/3.

Debatten om akademisk frihet går hög. Bland allt prat om vem som ska forska om vad tycks det viktigaste ha fallit bort: Varför har vi ens universitet? Det finns trots allt företag och organisationer som kan ägna sig åt forskning. De högre lärosätena har dock något unikt. Synd bara att de själva tycks ha glömt det, skriver seniorprofessorn Bo Rothstein.

Den intensiva debatten om hur det står till med den akademiska friheten i Sverige har kommit att beröra sådant som förekomsten av en [tystnadskultur](#) där kritiska röster inte ges utrymme (eller med ett från USA importerat begrepp, [cancelkultur](#)). Det är förvisso ingen enkel sak att försöka mäta graden av akademisk frihet men det mest seriösa försöket som

gjorts visar att [Sverige ligger mycket dåligt till](#) jämfört med övriga europeiska länder.

Utbildningsminister Mats Perssons (L) försök att råda bot på problemet genom att [be universiteten själva värdera](#) hur de hanterar detta problem har alldeles uppenbart havererat. Att be förövarna själva bestämma om något fel har begåtts brukar sällan leda någonvart.

Man måste i denna sak ställa sig den grundläggande frågan varför vi alls har universitet? Varför ska teoretiska fysiker, teologer, statsvetare och matematiska biologer ens verka inom samma organisation? Varför bekostar inte företag, intresseorganisationer, religiösa samfund, politiska partier och ideologiska kamporganisationer sina egna behov av ny kunskap och utbildning?

Högskolesektorn kostar landets skattebetalare nästan lika mycket som försvaret

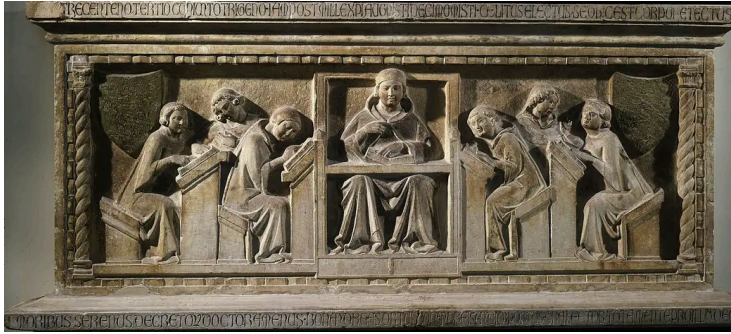
Man kan verkligen, som det har uttryckts, fråga sig [vad f...n man som skattebetalare får för pengarna](#) från denna verksamhet om den, som det ofta hävdas, bara utgör ett maktinstrument för redan privilegierade grupper. Det är inte några små summor det handlar om, högskolesektorn kostar landets skattebetalare nästan lika mycket som försvaret.

Ett skäl för den offentliga finansieringen är att universitetssidén har varit synnerligen framgångsrik när det gäller att skapa välstånd. Den [idéhistoriska forskningen visar](#) till exempel att fram till 1500-talet var lärosätena i den arabisk-muslimska världen betydligt mera framstående än vad som var fallet med de västeuropeiska universiteten. Vad som fick de senare att gå om och lämna resten av världens universitet långt bakom sig var just att de kom att besitta en institutionell autonomi i förhållande till både världsliga och religiösa makthavare.

En av de mest framstående forskarna om vetenskapens ställning i världen är Jonathan Cole, tidigare rektor för det ansedda Columbia university i USA. I sin [mycket uppmärksammade bok](#) om de amerikanska spetsuniversitetens starka ställning understryker han att grunden för de många för välståndet centrala forskningsresultat som producerats varit just den akademiska friheten. Men Cole tillägger intressant nog att "några av de mest subtila hoten mot den akademiska friheten kommer inifrån akademien själv".

Min erfarenhet är just detta, att ett grundläggande problem är att en mycket stor del av de som är verksamma inom denna sektor inte förstår vad ett universitet är. Många kan inte skilja verksamheten vid sitt universitet från vad som skulle gälla vid ett företag, en tankesmedja, en lobbyorganisation, en ideologisk

kamporganisation eller i vissa fall ens från den lokala kennelklubben.

Detalj från en gravsten från 1300-talet i Bologna. Foto: Gianni Dagli Orti/TT

De grundläggande principerna för vad som ska särskilja kunskapsproduktionen vid ett universitet från den ovan nämnda typen av organisationer är okända och/eller främmande för stora delar av Sveriges universitetslärare och forskare. Dessa principer är naturligtvis inte huggna i sten men väl etablerade i olika internationella universitetsgemensamma deklarerationer, varav Bolognadeklarationen från 1988 är den mest etablerade. I den lyfts ett antal principer fram, till exempel att verksamheten ska vara ”oberoende av alla politiska, ideologiska och ekonomiska maktgrupperingar”, att forskningens frihet är universitetens ”grundläggande livsprincip”, och att man har att ”motarbeta intolerans och alltid vara öppen för dialog”.

Universitet skiljer sig från andra kunskapsorganisationer bland annat genom att det är vad man gör, inte vem man är, som ska räknas

Den kanske mest kände filosofen inom detta område, Robert Merton, har pekat på att universitet skiljer sig från andra kunskapsorganisationer bland annat genom att det är vad man gör, inte vem man är, som ska räknas. Det vill säga att sådant som status, etnicitet, social bakgrund och kön inte ska vara definierande principer för hur personers forskningsresultat ska värderas.

Men vid Umeå universitet förefaller det ha etablerats en princip [att bara personer med samisk bakgrund](#) får forska och undervisa om den samiska kulturen. Vid Linnéuniversitetet hävdar ledningen att det är helt i sin ordning att [föreskriva vilka teorier](#) som ska gälla i forskningen när man ledigförklarar professorstjänster. Från student- och forskarhåll vid dessa lärosäten råder en likgiltighetens tystnad i dessa frågor.

Foto: Jeppe Gustafsson/Shutterstock

Den i och för sig vällovlige debatt som varit om denna problematik har i alltför hög grad koncentrerats på enskilda övertramp som förekommit. Den mera grundläggande problematiken om bristerna hos forskarna vad gäller kännedom om vad som bör särskilja verksamheten vid ett universitet har inte problematiserats i tillräckligt hög grad.

En möjlighet att råda bot på dessa missförhållanden är att ta till universitetets främsta och bästa medel för att åstadkomma förändring, nämligen utbildning. I forskarutbildningen borde ingå en särskild kurs där man ges tillfälle att analysera och reflektera över universitetets idé och principerna bakom den akademiska friheten under exempelvis en månads utbildning.

I dag måste dessa unga forskare tillbringa avsevärd tid (vid mitt lärosäte tio veckor) på kurser i högskolepedagogik. Jag har under de nära 30 år jag varit verksam inom forskarutbildningen aldrig hört något positivt från någon forskarstuderande om dessa kurser. Tvärtom anses de generellt vara av undermålig kvalitet och mest bestå av trivialiteter.

Tiden kunde användas bättre, till exempel till en kvalificerad utbildning om vad det är för något som specifikt utmärker det slags organisation de kommer att arbeta inom.

[Läs fler artiklar från DN Debatt.](#)

Text

Bo Rothstein, seniorprofessor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet